LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA ISTRATIE DABIJA ÎNAINTE (1661—1709)

DE

I. LĂUDAT

Universitatea „Al. I. Cuza", Iași

Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" din Iași posedă o colecție extrem de prețioasă de letopisețe manuscrise. Ele au aparținut lui M. Kogălniceanu, care le-a studiat și de pe ele a alcătuit prima ediție a Cronicilor moldovene publicate cu literă chirilică în anii 1845. După tipărirea lor, au fost date Bibliotecii centrale ieșene din vremea aceea. Colecționarea și studierea acestor manuscrise începuse din anul 1833 [1]). Dintre manuscrisele existente în Bibliotecă și care interesează istoria literaturii noastre vechi sînt: Cronica lui Grigore Ureche în compilația lui Simion Dascălul, într-o copie făcută de Axinte Uricariul. De pe ea s-a făcut ultima ediție a acestei cronici de către P. P. Panaitescu [2]), fiind cea mai bună copie, a textului respectiv, pe care o avem. În afară de această cronică se mai găsesc aici: două copii manuscrise ale Letopisețului lui Miron Costin [3]), două copii manuscrise ale lui Ion Neculce [4]), precum și manuscrisul (nr. 6) care cuprinde continuarea cronicii lui Miron Costin pînă în anul 1711, atribuit greșit lui N. Costin de către M. Kogălniceanu.

Sprijiniți pe cercetarea personală a acestui manuscris atribuit lui N. Costin și pe bibliografia specială în cauză, prezentăm într-o sinteză rezultatele la care am ajuns.

Autorul manuscrisului. Primul care a tipărit acest letopiseț este *M. Kogălniceanu.* El l-a atribuit lui N. Costin, tipărindu-l sub titlul: Letopisețul țării Moldovei de la Ștefan sin Vasile Vodă, de unde este părăsit de Miron Costin, logofătul de pre izvoadele lui Vasile Damian, a lui Tudosie Dubău și altora (1662—1711) [5]).

I. G. Sbiera, ocupîndu-se de el, în *Mișcări culturale și literare la romînii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714* conchide că acest letopiseț nu aparține lui N. Costin. Deci, deși N. Costin își propusese să scrie istoria Moldovei de la întîiul ei descălecat de Traian împăratul, totuși, noi, după cunoștințele ce le avem, nu-i putem atribui decît: 1. Car-

1) M. Kogălniceanu: *Cronicile Romîniei,* p. XVIII.
2) Manuscrisul A2 (25 al Bibliotecii Universitare din Iași).
3) Manuscrisele 179/III-1 și 320/II-3.
4) Manuscrisele 179/III-1 și 330/II-3.
5) M. Kogălniceanu: *Cronicile Romîniei sau Letopisețele Moldovei și Valahiei,* tomul II, p. 3—117, anul 1872.

tea pentru descălecatul dintîi, 2. Amplificarea cronicii lui Grigore Ureche și Miron Costin pînă la anul 1601, 3. Cele scrise și cunoscute sub numele lui, din 1709—1711. Atîta și nimic mai mult" [6]).

C. Giurescu susține în *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*, că letopisețul acesta nu este opera lui N. Costin, ci a unui anonim [7]). El precizează: *Letopisețul Moldovei de la Istratie Dabija înainte* (1661—1711) atribuit de M. Kogălniceanu lui N. Costin și recunoscut îndeobște ca opera acestuia, este în realitate alcătuit din două scrieri deosebite, dintre care numai cea din urmă (1709—1711) este într-adevăr opera lui N. Costin. Partea care cuprinde perioada 1661—1709 este alcătuită în 1712 de un anonim de pe diferite izvoade care nu sînt însă cele arătate în titlul compilației: izvodul lui Vasile Demian, izvodul lui Tudosie Dubău logofătul și izvodul lui Miron logofătul.

Teza aceasta a lui Giurescu a fost primită de Gr. Tocilescu în raportul prin care a recomandat publicarea studiului lui C. Giurescu în « Analele Academiei Romîne » [8]). De asemenea D. Onciul în *Din istoria Romîniei* [9]) și I. Tanoviceanu în *Marele apărător Ilie Țifescu* [10]) au aprobat opinia lui C. Giurescu, referitoare la acest letopiseț.

C. Grecescu a susținut că letopisețul acesta aparține lui Axinte Uricariul, indicat de unii numai copist [11]).

N. Iorga și apoi N. Cartojan, ocupîndu-se de acest letopiseț adoptă părerea lui C. Giurescu, în privința paternității asupra celor două părți ale letopisețului [12]).

Ceea ce i-a făcut pe istoricii literari să se îndoiască de faptul că letopisețul aparține integral lui N. Costin este deosebirea dintre felul cum sînt povestite evenimentele dintre 1661 și 1709 și cele dintre 1709 și 1711. Pe cînd primele sînt povestite succint, cele din partea a doua sînt relatate mult mai pe larg. Ca volum de pagini acestea din urmă ocupă o jumătate din letopiseț deși între 1661 și 1709 sînt 48 de ani, iar între 1709 și 1771 sînt numai doi ani.

A doua observație legată direct de autor este aceea că partea a doua a letopisețului (1709—1711) oglindește pe deplin stilul, cunoștințele și caracterul lui N. Costin, așa precum le cunoaștem de la celelalte scrieri recunoscute ale sale [13]).

Autorul primei părți (1661—1709) nu se poate identifica. Din indicațiile titlului însă, s-ar părea că această parte este alcătuită de pe niște izvoade aparținînd lui Vasile Demian, Tudosie Dubău, Miron logofătul. Cer-

---

6) G. Sbiera: *Mișcări...* Cernăuți, 1897, p. 230.

7) C. Giurescu: 1. *Contribuțiuni la studiul cronicilor moldovene*. Memoriile secției istorice, seria 2, tom. XXX, 1907. 2. *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*, Buc., 1914.

8) *Analele Acad. Romîne*, p. ad-tivă și dezbaterile, seria a II-a, tomul XXX, p. 81.

9) *Din ist. Romîniei*, Socec, 1909, p. 83.

10) *Analele Acad. Romîne*, secția istorie, seria a II-a, tom. XXXII, p. 838.

11) C. Grecescu: *Mărturiile comisului Istoc*. Un fragment de cronică: 1659—1664. «Rev. istorică romînă», VIII, 1958, p. 90.

12) N. Iorga: *Istoria literaturii romînești*, vol. II, Buc. 1928, p. 121; N. Cartojan: *Istoria literaturii romînești vechi*, vol. III, 1951, p. 177—179.

13) I. G. Sbiera: *Mișcări culturale...* p. 176.

cetind mai de aproape lucrurile, vedem că nu se verifică această părere. Vasile Demian, deși a avut o existență istorică, fiind logofăt al treilea din timpul domniei lui Duca Vodă (în a treia domnie: 1678—1684) pînă în vremea lui Costantin Cantemir (1688) cînd a fost înlocuit prin N. Costin, totuși nu găsim nici o mențiune undeva că el ar fi redactat vreun letopiseț despre o anumită perioadă din istoria Moldovei. La fel se petrec lucrurile cu Tudosie Dubău. Știm despre acesta că era un boier cărturar. Aceasta o vedem din zapisele rămase de la el, scrise frumos. *Cunoaștem apoi* că a intrat în viața publică în timpul domniei lui Ștefăniță Lupu, fiul lui Vasile Lupu, și că era prieten cu Nicolae Milescu. Sub Duca Vodă, în a doua domnie, în 1671, ajunge logofăt al doilea. Se menține în ranguri boierești și sub domnitorii următori: Dumitrașcu Cantacuzino, Constantin Cantemir și Constantin Duca. După mazilirea celui din urmă, pînă la venirea pe tronul Moldovei a lui Antioh Cantemir, este însărcinat cu căimăcămia Moldovei. Sub Antioh Cantemir nu mai are dregătorii boierești. În jurul anului 1700 a murit. Neculce l-a cunoscut de aproape pe timpul lui Constantin Duca și-l aprecia [14]). Faptul că era cărturar și că a avut boierii multe ne-ar îndreptăți să-l credem autorul vreunui letopiseț. Și în adevăr, în compilația atribuită de Kogălniceanu lui Nicolae Costin, izvodul lui Tudosie Dubău este citat, în afară de titlu, în cursul povestirii, la domnia lui Constantin Cantemir [15]). În afară de acest loc mai este citat de un interpolator al cronicii lui Gr. Ureche care povestește istoria Moldovei de la descălecat pînă la sfîrșitul veacului al XVII-lea. Acest izvod a fost descoperit de C. Giurescu. Este păstrat în două manuscrise care se găsesc la Biblioteca Academiei R.P.R., (Ms. 169 (M. 1) și Ms. 2506 (M. 2)). Ambele manuscrise, după o predoslovie: parte ritmată, parte în proză, cuprind: compilația lui Simion Dascălul într-o versiune interpolată, letopisețul lui Miron Costin și o cronică sumară a domnitorilor de la Istratie Dabija pînă la Constantin Cantemir [16]). Din predoslovie se deduce însă, că Dubău nu este autorul, ci numai cel care a „îndemnat" să se scrie letopisețul [17]). Ba, din faptul că domnia lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino este descrisă în culori întunecate, deducem că el nu a avut cunoștință de letopisețul celui pe care-l „îndemna" să scrie istoria Moldovei, căci nu ar fi fost cu putință ca tocmai el, Tudosie Dubău, boier cu un rang așa de mare, cum era acela de logofăt, în vremea lui Dumitrașcu Cantacuzino, să-și fi descris protectorul în culori așa de negre cum îl vedem prezentat în letopisețul acesta [18]).

În titlul letopisețului de care ne ocupăm se mai vorbește *și de un izvod al lui Miron logofătul care ar fi servit la alcătuirea acestui letopiseț.* Descriindu-se domnia lui Dumitrașcu Cantacuzino (1673) se menționează

14) I. Neculce, *Letopisețul țării Moldovei*, ed. I. Iordan, p. 202, E.S.P.L.A., 1955.

15) *Cronicile Romîniei...* p. 37.

16) A se vedea descrierea pe larg a acestor manuscrise în G. Giurescu, *op. cit.*, p. 168—86 și urm. De asemenea să se vadă și N. Cartojan, *Ist. lit. romîne vechi*, vol. III, Buc. 1945, p. 178, col. II-a.

17) C. Giurescu, *op cit.*, p. 171/9. „Intr-acesta chip și noi cu vrerea lui Dumnezeu și cu îndemnarea... dumisale... Theodosie Dubău..."

18) *Cronicile Romîniei...* vol. II, p. 33—35 și C. Giurescu, *op. cit.*, p. 190/28.

un izvod al lui Miron logofătul care atestă fapte legate de domnia acestuia. Cum stau lucrurile în această privință? Letopisețul lui Miron Costin se oprește, cu descrierea evenimentelor din istoria Moldovei, la anul 1661. De o continuare a lui de către N. Costin nu se face nici o mențiune în vreo altă parte. Totuși, din faptul că se vorbește despre un izvod al lui Miron logofătul, a dat de gîndit unor istorici literari. Astfel, I. G. Sbiera, pornind de la această afirmație, a crezut că Miron Costin a continuat cu însemnările despre istoria Moldovei pînă în timpul domniei lui Constantin Cantemir, cînd a fost omorît. Însemnările sale s-au pierdut, însă, o dată cu evenimentele petrecute la moartea sa [19]). Despre asemenea note făcute de Miron Costin vorbește și V. A. Ureche socotind că Miron Costin avea gata istoria Moldovei pînă la anul 1661, iar de aici înainte avea numai niște note care urmau să fie dezvoltate cu ocazia redactării letopisețului [20]). La fel crede și N. Iorga [21]) care în volumul al doilea al *Istoriei literaturii romînești* spune: „Cel mai mare folos l-a tras cronicarul anonim din însemnările lui Miron logofătul, care l-a dus de mînă pînă la 1691". Tot aici N. Iorga menționează și faptele istorice care puteau să fie luate din aceste pretinse note ale lui Miron logofătul, despre istoria Moldovei.

Împotriva părerii că ar fi existat niscaiva note făcute de Miron Costin, după care urma să-și redacteze letopisețul, se ridică C. Giurescu [22]). Printre alte argumente el aduce pe acela al felului cum lucrau cronicarii noștri. „Cărturarii noștri vechi nu întrebuințau pentru scrierile lor foi izolate, ci totdeauna cărți, apucîndu-se să scrie numai după ce hîrtia fusese cusută într-un caiet sau volum și de multe ori și legată". Așa se prezintă *Letopisețul Moldovei* și *Cartea pentru descălecatul dintîi.* Concluzia lui Giurescu este că neavînd pînă acum o continuare a letopisețului Moldovei făcută de însuși Miron Costin în forma în care avem perioada 1595—1661, nu a existat asemenea izvod sub formă de note. Argumentarea lui C. Giurescu nu este întrutotul convingătoare, fiindcă dacă despre un izvod scris de Vasile Demian sau de Tudosie Dubău nu se poate vorbi cu certitudine, despre notele lui Miron Costin, în legătură cu evenimentele istorice pe care le-a cunoscut putem admite că le-a făcut. Cunoaștem grija lui Miron Costin de a nota cu de-amănuntul faptele istorice, exprimată în predoslovia letopisețului său [23]). De aceea, credem că Miron Costin avea note despre domniile pe care le cunoscuse direct.

Care este concluzia ce se desprinde din discuțiile referitoare la autorul acestui letopiseț?

O primă constatare este aceea că autorul letopisețului este un anonim. Acesta a alcătuit Letopisețul Moldovei de la 1661 pînă la 1709 de pe izvoade interne redactate de alte persoane decît Vasile Demian sau Tudosie Dubău, despre care nu avem nici o știre că s-ar fi ocupat cu compuneri de izvoade istorice. Nu excludem posibilitatea să fi fost consultate

---

19) I. G. Sbiera, *Mișcări culturale*... p. 174—175.

20) V. A. Ureche, *Operele lui Miron Costin*, I/352, II/167, 428—429.

21) N. Iorga, *Istoria literaturii romîne*, vol. I, 101—102 și vol. II *Ist. lit. romînești*, p. 126.

22) C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Vasile Demian și Miron logofătul*, Buc. 1944, p. 37/199 și urm.

23) Miron Costin, *Opere*, Buc. 1958, ediția P. P. Panaitescu, p. 42.

unele note ale lui Miron logofătul referitoare la domnitorii despre care este vorba în letopiseţ pînă la anul 1691, cînd a murit cronicarul.

A doua constatare care se desprinde din cercetarea faptelor istorice este că afirmaţia referitoare la izvoadele lui Vasile Demian şi Tudosie Dubău ca folosite la alcătuirea letopisețului acesta, trebuie atribuite unui copist care a transcris letopiseţul respectiv şi nu autorului acestui letopiseţ [24]).

Autorul letopisețului este deci un anonim care l-a compus în jurul anului 1712 de pe izvoadele interne [25]).

Acest letopiseţ îl avem în mai multe copii manuscrise, unele păstrîndu-l fragmentar (Ms. 169 M1 şi Ms 2506 M2) la Biblioteca Academiei R.P.R. şi o copie manuscris mai dezvoltată decît celelalte două, păstrată la Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi, Ms. nr. 9, pe care l-a tipărit M. Kogălniceanu ca Letopiseţ al lui N. Costin (1661—1711). Aceasta este o copie făcută de Axinte Uricariul în 1715 [26]). Descrierea manuscrisului este făcută de M. Kogălniceanu în ediţia I a Letopiseţelor, II, 465.

Conţinutul Letopisețului Moldovei (1661—1709). Privire asupra epocii descrise

Letopisețul de care ne ocupăm înregistrează evenimentele istorice din Moldova în continuarea cronicii lui Miron Costin care le dusese pînă în anul 1661. El ne înfățișează una din fazele cele mai dramatice ale istoriei Moldovei : epoca de prăbuşire a domniilor pămîntene şi recrutarea domnitorilor dintre negustorii Fanarului din Constantinopol, care se succedau pe tronul Moldovei cu scopul de a se îmbogăţi într-un timp cît mai scurt posibil. În timpul acesta, turcii sînt stăpîni pe Buda şi pe Cameniţa poloneză, dînd impresia că sînt de nebiruit prin întinderea continuă a imperiului lor. Trecerea necontenită prin Moldova pentru aprovizionarea garnizoanei lor din Cameniţa contribuie la ruinarea Moldovei. Doar la 1683 se înseninează puţin atmosfera mohorîtă a vremii în tabăra ţărilor cotropite, însă repede visurile se spulberă, căci Ţările Romîneşti, peste două decenii, vor cunoaşte o epocă şi mai grea în istoria lor, de care nu vor scăpa decît tîrziu, peste un veac şi jumătate.

În dezlănţuirea războaielor dintre turci şi popoarele din vecinătatea noastră : ruşi, polonezi, nemţi, Ţările Romîneşti sînt drumuri de trecere sau teatre de război. Domnitorii celor două provincii romîneşti, lipsiţi de personalitate, puneau la dispoziţia acestora ţările peste care vremelnic domneau, pentru a-şi salva tronul. Lipsa de autoritate a acestora în faţa turcilor, îngroaşă umilinţa în care zăceau Ţările Romîneşti. Ei cad de pe tronuri „ca frunzele vînturate în furtună". Din paginile letopisețului înţelegem că este vremea unor mari umilinţe care s-au abătut asupra Moldovei.

24) C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul şi Vasile Demian*, p. 214/52.
25) C. Giurescu, *ibidem*, p. 165/3 şi 214/52.
26) C. Giurescu, *ibidem*, p. 203/41.

Aspecte sociale descrise în cronică

Unii dintre domnitori apar ca adevărați jefuitori ai poporului, peste care sînt puși să domnească. Astfel, Duca Vodă făcea nunți cu săptămînile „din spinarea bietei țări“ 27). Același Duca Vodă nu avea nici un respect față de oameni, indiferent de categoria socială căreia aparțineau, cînd era vorba să strîngă bani cît mai mulți. „Strînsoare mare pentru bani făcea tuturor și boierilor și negustorilor și a toată țara, muncindu-i și căsnindu-i pre toți în toate chipurile, pre unii cu închisori pedepsindu-i, pre alții cu munca; și bătăi cu buzduganul pînă la moarte, ucigîndu-i. Nu cruța nici boier, nici sărac, nici țăran, nici femei... Nimănui nimică nu vrea să ierte, măcar un ban“ 28). Așa era de greu de trăit în vremea acestui domnitor, încît poporul își părăsea locurile pe care stătuse din străbuni, emigrînd în alte țări sau lua calea codrului. Ca și în Letopisețul lui Miron Costin, găsim și aici menționată haiducia ca formă de protest social încă la sfîrșitul secolului al XVII-lea. „Mulți oameni se duceau încotro puteau să scape, lăsîndu-și totul în pieire: și case și bucate, și femei, și copii, fugind printr-alte țări, și unii s-au făcut oameni răi și tîlhari, de mare nevoie ce le era asupră, că nu mai aveau de ce se apuca“ 29). În aceste condițiuni, țara nu numai că sărăcise în mod simțitor, dar se depopulase din cauza emigrărilor. Faima acestui domnitor în privința relelor, trecuse de mult granița țării, încît străini din alte țări dimprejur: „turci, tătari, greci, sîrbi, latini și alții, toți cîți s-au întîmplat într-acele vremi, de au văzut toate necazurile moldovenilor, pe Duca Vodă blestemau și pre toți oamenii Moldovei îi căiau toți“ 30). Menționînd atîtea aspecte negative despre domnia lui Duca Vodă, cronicarul anonim se îndoiește că va fi crezut de cititor și atunci atrage atenția că nu e vorba de o ponegrire interesată a vremii lui Duca, ci este o relatare conformă cu realitatea. „Poate să nici nu crează vreunii, cetind și văzînd atîtea tiranii cumplite ce s-au făcut, cîte s-au scris aice, socotind cineva că doară a fost vre un pismaș acestui domn acela ce au scris. Însă, eu... mă las pe mărturia a toată Moldova, de la mare pînă la mic, ca ei toți să mărturisească de nu este așa. Dară este cu greu a nu scrie aceste lucruri, că scrie... Scriptura „de vor tăcea oamenii, pietrele vor răspunde“. Domnia lui Duca Vodă se termină prin răpirea acestuia de către polonezii care veniseră în Moldova să înscăuneze pe Petriceicu Vodă în locul lui. L-au dus în Liov, unde a murit în anul 1685, în robie, părăsit de toți membrii familiei sale. Tributar concepției teologice a vremii, cronicarul comentează astfel sfîrșitul acestuia: „Deci, așa plătește această lume celora ce vor să o cuprinză cu toate desfătările și cu averile și cu stăpînirile ei. Iară blestemul rămîne în urmă, în veci de veci petrecuți, cum vedem și acestui domnitor astăzi,... după faptă și plată 31).

27) M. Kogălniceanu, *Letopisețe...* tomul II, p. 16.

28) *Ibidem*, p. 22—23.

29) *Ibidem*, p. 23—24.

30) *Ibidem*, p. 24.

31) *Ibidem*, p. 33.

Domnia lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino, urmașul lui Duca, (1684—1685) este la fel de grea pentru popor. „Așa foamete era în Iași și în țară, încît mînca om pe om și se vindea. Mulți s-au dus la robie de bună voie, la tătari, carii, aducînd pîne aici în Iași de vîndut, și întorcîndu-se, strîngeau copiii, fete și oameni căsași, sărăcime, mergînd la Bugeag, acolo se istoveau la robie“ [32]). Cei care rămîneau, mureau pe ulițe și-i mîncau lupii, care se învățaseră de intrau în oraș unde găseau cadavrele acestora neîngropate de multe ce erau“ [33]).

Domnia lui Constantin Duca (1693—1696) — deși domnitor învățat, nu aduce nici o ușurare vieții țărănimii. Acesta spre a-și umple vistieria, înființează un nou bir: văcăritul, care este așa de greu de suportat, încît oamenii renunță la vitele de pe lîngă casă. „Sărăcimea cîtă era în țară se învățase de-și făcea ogoarele cu sapa, iar la plug nimeni nu voia să umble“ [34]). Vremuri ca acestea au creat proverbul: „am rămas în sapă de lemn“ pentru a marca un anumit grad de sărăcie. La baza culturii lui Constantin Duca era teologia, după moda vremii. Din ea însă el nu prețuia decît faptul că învățătura acesteia susținea eternizarea stărilor de fapt și îndemnul la resemnare făcut celor mulți și asupriți. Căci, cine îndrăznea să se răzvrătească, pățea ca cei despre care vorbește cronicarul cînd povestește despre domnia lui Constantin Cantemir. În timpul domniei acestuia (1685—1693) răzvrătiții care apucaseră calea codrului se înmulțiseră și se organizaseră în cete, așa de bine, încît atacau conacele boierești sau pe oamenii stăpînirii, care aduceau din diferite părți ale țării ceea ce strîngeau pentru vistieria țării. Împotriva lor, Constantin Cantemir hotărîse măsuri severe. „Pre unii de vii cu foc îi ardea, pre alții în patru bucăți de vii îi tăia, altora le tăia mîinile și picioarele și așa îi lăsa de se pedepseau pînă mureau“.

Este drept că în a doua domnie (1701—1704) Constantin Duca văzînd cît de greu este de suportat birul pus de el a abrogat acest bir și a lăsat cu blestem pentru acela care va mai pune acest bir pe țară.

De-a lungul celor 48 de ani, cît cuprinde cronicarul din istoria Moldovei, găsim multe alte aspecte din care ne dăm seama de viața grea a țărănimii. Cronicarul anonim, originar dintr-o pătură socială mai apropiată de țărănime, menționează viața acesteia mai insistent decît Neculce care vedea istoria țării prin prisma intereselor marii boierimi căreia aparținea.

Antioh Cantemir introduce un bir nou pe toți podgorenii Moldoveni: „vedritul pe vin“, „de au dat toți cîte 2 bani de vadra de vin“.

Concepția cronicarului despre desfășurarea evenimentelor descrise.

Concepția cronicarului despre desfășurarea evenimentelor istorice este concepția dominantă a epocii: cea teologică. Instituția care susținea interesele statului feudal era biserica. Ceea ce afirma Engels cu privire la biserica romano-catolică este adevărat și pentru cea ortodoxă. „Ea învăluia orînduirea feudală cu aureola grației divine“. De aceea cronicarul este

32) M. Kogălniceanu, *Letopisețe*... p. 33.
33) *Ibidem*, p. 34.
34) *Ibidem*, p. 40.

foarte atent cu domnitorii care nu trec cu vederea interesele bisericii și ale clerului.

Astfel, anonimul menționează cu satisfacție că: „C. Cantemir făcut-au bun obicei, ca preoții din toată țara să nu mai dea bir, și să fie scutiți să dea bucate, că pînă atuncea dădeau bir cu țara ca țăranii". Fapta lui Cantemir este comentată de cronicar favorabil, în sensul că în felul acesta el a contribuit la mărirea prestigiului slujitorilor bisericii, readucîndu-i pe aceștia la slujbele lor pe care le părăsiseră „de rămăseseră bisericile pustii mai prin toate satele[35]).

Aceeași concepție teologică îl face pe cronicar să creadă că foametea din timpul lui Dumitrașcu Cantacuzino a fost dată ca pedeapsă pentru păcatele săvîrșite de domnitor și de marii boieri de care se folosea pentru împilarea poporului[36]).

Superstițiile, de asemenea abundă în cronică, semnul obscurantismului în care trăiau oamenii epocii. Nașterea unui vițel cu două capete și cu patru ochi la Andrei Stegaru, din tîrgul Iași, în anul 7209 (1701) este pusă în legătură cu prevestirea mazilirii lui Antioh Cantemir, fapt petrecut în adevăr peste cîteva zile.

Atitudinea cronicarului față de dușmanii țării sale

Deși lipsit de o personalitate prea puternică, totuși putem desprinde concepția politică a cronicarului. Ca și predecesorii săi, Miron Costin și Gr. Ureche, el este stăpînit de o accentuată dragoste de țară, manifestîndu-și ori de cîte ori are ocazia, ura împotriva cotropitorilor țării.

Antioh Cantemir este chemat de turci la Tighina să ajute la mărirea cetății. Fiindcă venise cu puțini oameni, iar Iusuf Pașa voia să termine lucrul cît mai repede, însuși domnitorul se vede pus în situația de a săpa împreună cu boierii care-l însoțiseră și cu mercenarii pe care-i luase cu sine. Turcul nu are nici o considerație pentru domnitor și boierii săi, căci trecînd pe lîngă ei cînd încă nu începuseră să lucreze, le spune: „Bei! noi nu am venit aicea să facem zafchiuri, ce să lucrăm, să plinim porunca împăratului cu o zi înainte!", iar după ce-i vede săpînd le zice: „Aferim Bei!". Cronicarul comentează mai departe: „Nu i-a fost nici de un folos domnitorului că a săpat singur, ci prin aceasta a avut numai defăimare și necinste de la turci, căci, în timp ce Antioh Cantemir săpa sub zidurile cetății Tighina, alții îl săpau la „Poartă". Morala întîmplării o formulează tot cronicarul: „Că turcului să-i dai bani și să-i scoți ochii"[37]).

Limba și stilul povestitorului. Comparînd felul de a povesti evenimentele istorice de autorul letopisețului de față și acela al lui Neculce pentru aceeași perioadă ne dăm seama de deosebirile dintre cei doi povestitori. Neculce le dă o coloratură puternică, arătîndu-ne prin stil clocotul sentimentelor sale cînd dezaprobă domniile despre care vorbește. Cronicarul anonim, autorul letopisețului de față, povestind evenimentele istorice, ne

35) M. Kogălniceanu, *Letopisețe...* p. 37.
36) *Ibidem*, p. 33.
37) *Ibidem*, p. 54.

dă impresia că înregistrează cu resemnare „cumplitele vremi", la desfășurarea cărora asistă. Arareori, găsim exprimări mai deosebite din care înțelegem că și el suferea alături de poporul despre care vorbește. „Și a fost scăpat pămîntul Moldovei de sub jugul păgînilor turci *puțină vreme*, ca o iarbă, ce este nădușită de iarna grea" [38]). Doar portretele unor domnitori, pe laturea lor sufletească, mai înviorează unele pagini ale letopisețului. Unul dintre acestea este al lui Constantin Vodă Cantemir: „Om de țară, moldovan drept, foarte viteaz, era la fire blînd și cu inima milostivă, răbdător, cu puțină mînie întîi, apoi iertător, nelacom la avere, îndurător, necărturar, la toate priceput. Împodobit de cuvinte, dulce îi era vorba lui, limba turcească bine știa, la răspunsuri gata era. Vitejii, voinicii, slujitorii îi erau dragi, și-i miluia" [39]). Portretul lui Antioh Cantemir, făcut în a doua domnie (1705—1708) de asemenea ne reține atenția. „Acest Antioh Vodă cînd giudeca la Divan, groaznic era; prea înfruntător era. Și nu numai spre cei mici, ce și spre cei mari. La un Divan a zis Vlădicăi de Huși, lui Varlaam, strigînd: „Popo, ce nu judeci drept cînd îți vin cărțile mele? Ți-oi rade pletele". Atuncea Vlădica Varlaam eșind de la Divan, cu lacrimi plîngînd, rău l-a blestemat". În opoziție cu aceste trăsături legate de ipostaza de împărțitor al dreptății, în alte ocazii era om vesel. „Desfătător la mese mari, către boierii cei mari cu cinste le era, și către toți cîți se aflau la masa domnească, către toți cu glume și cu cuvinte dulce vorbea" [40]).

De remarcat este faptul, că și Neculce subliniază aceleași trăsături sufletești ale ambilor domnitori, numai că, în descrierea sa, imaginea lor este mai bine conturată prin coloritul limbii folosite de el.

Concluzii

Letopisețul Moldovei care continuă cronica lui Miron Costin pînă la anul 1709, are un loc pe care îl putem preciza bine în istoria literaturii romîne vechi.

Sub raport documentar, chiar dacă nu luminează în amănunțime epoca descrisă, ne-a transmis totuși multe particularități ale epocii respective. Pseudo-Muste și Neculce care au inclus în letopisețul lor și această perioadă, au folosit letopisețul anonimului, completîndu-l. El este, prin urmare, expresia unor preocupări intelectuale de la sfîrșitul secolului al XVII-lea cu multe elemente originale, îmbogățind în felul acesta istoriografia în limba romînă din secolul respectiv.

Scris de pe poziția intereselor boierimii, mai mult a celei mici, cronicarul anonim nu uită în nici una din împrejurările cînd protestează împotriva domnitorilor hrăpăreți și viața țărănimii iobage. *Interesul* său pentru viața țărănimii iobage *este limitat* însă de acela al clasei boierești căreia aparține. Aceasta se vede din felul cum înțelege formele de protest ale țărănimii. Faptul că iobăgimea înglodată în biruri ia calea codrului, sau

38) M. Kogălniceanu, *Letopisețe*..., p. 44.
39) *Ibidem*, p. 35.
40) *Ibidem*, p. 55.

trece în alte țări, nu este menționat cu înțelegerea cuvenită de către cronicar. El înregistrează doar fenomenul și reprimările lui, fără a ne lăsa impresia că înțelege de ce au ajuns iobagii la aceste forme de protest social.

Sub raport literar, limba sa nu e colorată ca a lui Neculce, dar e cursivă ca a unui istoric care înregistrează evenimentele fără grija scriitorului de a ne angaja sufletește alături de el. Cronicarul folosește limba *celui mai mare număr de oameni*, care vorbesc în mod obișnuit, avînd doar intenția să ne comunice gîndurile cu claritate. Lectura letopisețului se face cu ușurință, topica frazei fiind aceea a limbii vorbite a timpului, cu puține deosebiri de aceea care se vorbește azi de locuitorii Moldovei.

BIBLIOGRAFIE

Texte:

1. M. Kogălniceanu: *Cronicile Romîniei* sau *Letopisețele Moldovei și Valahiei* tomul II, 1872, p. 3—117.
2. Manuscrisul nr. 9 din Biblioteca Centrală „M. Eminescu" Iași.
3. Manuscrisul 169 (M. 1) și Manuscrisul 2505 (M. 2) la Biblioteca Academiei R.P.R.

Referiri:

1. I. G. Sbierea: *Mișcări culturale și literare la romînii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 230 și urm.
2. C. Giurescu: *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, «Memoriile Secției istorice», seria II, tom XXX, 1907.
3. C. Giurescu: *Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*, Buc., 1914.
4. Gr. Tocilescu: *Raport pentru publicarea studiului lui C. Giurescu, Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron logofătul și Vasile Demian*. «Analele Acad. Romîne», seria 2, tom. XXX, p. 81.
5. D. Onciul: *Din Istoria Romîniei* (ed. Socec), 1909, p. 83.
6. I. Tanoviceanu: *Marele spătar Ilie Țifescu*, «Analele Acad. Romîne», Mem. Sect. Ist., seria 2, tom. XXXII, p. 838.
7. C. Grecescu: *Mărturiile comisului Iștoc*. Un fragment de cronică 1659—1664. «Revista istorică romînă» VIII, 1938, p. 90.
8. N. Iorga: *Istoria literaturii romînești*, vol. II, Buc. 1928, p. 124 și urm.
9. N. Cartojan: *Istoria literaturii romînești vechi*, vol. III, 1945, p. 177—179.
10. St. Ciobanu: *Ist. literaturii vechi*, curs litografiat, III, 1944—1945.
11. V. A. Ureche: *Operele lui Miron Costin* I/352, II/167, 428—429.

МОЛДАВСКАЯ ЛЕТОПИСЬ НАЧИНАЯ С ИСТРАТИ ДАБИЖА (1661—1709)

Краткое содержание

Автор доклада рассматривает рукопись находящуюся в Центральной Библиотеке „М. Эминеску" Ясского университета. Предшествующая историография исследовала эту летопись в основном с точки зрения автора. В настоящей работе она исследуется и с точки зрения содержания, останавливаясь как на документальной так и на литературной ценности.

Эта хроника была ценным историческим источником для летописи Некулче. Анонимный летописец рассматривает события с более широкой

общественной позиции и во всех обстоятельствах подчёркивает жизнь крепостных крестьян с которыми симпатизирует, протестуя против хищничества господарий и их приспешников. В литературном отношении автор изложения оказывается в большой мере к искусству повествования Некулче.

CHRONIQUE DU PAYS MOLDAVE A PARTIR D'ISTRATE DABIJA
(1661—1709)

Résumé

Il s'agit d'un manuscrit se trouvant à la Bibliothèque Centrale „M. Eminescu" (de Iassy), dont on a discuté, dans l'historiographie anterieure, la paternité mais nullement la valeur documentaire et littéraire ; c'est justement ce que l'on se propose ici.

L'anonyme chroniquer embrasse avec sympathie la cause des paysans serfs toutes les fois qu'il trouve l'occasion de protester contre la rapacité des princes temoignant par cela des vues sociales plus larges que maints historiographes.

La naration fait preuve d'un certain talent littéraire qui situe son auteur en quelque mesure, près de l'art du conteur I. Neculce.